

LEHOTAY VERONIKA

A népi írók elleni eljárások a Horthy-korszakban

Proceedings against Folk Writers in the Horthy Era

Abstract: Folk writers were the dominant figures in Hungarian literature in the 1930s. Based on their own experiences and the available data, they portrayed the misery and inhuman living conditions of the poor peasantry in a realistic way. As a result, many popular writers were prosecuted and fined or imprisoned in the 1930s. In this study, I will discuss the characteristics of these trials, the legal background, the cases of the time, and how they were reported in the press.

Keywords: Horthy era, criminal law, criminal proceedings, legal history, poverty

Összefoglaló: Az 1930-as évek magyarországi irodalmának meghatározó szereplői voltak a népi írók. A (saját) megélt élményeik és a rendelkezésükre álló adatok alapján realista módon ábrázolták a szegényparasztság nyomorát, az embertelen életkörülményeket. Mindezért az 1930-as években számos íróntak felelősségre, ítélték szabadságvesztés büntetésre. A tanulmányban ezeknek a pereknek a jellegzetességeire, a jogszabályi háttérre, a korabeli jogesetekre térek ki, és arra, hogy miként jelent meg mindez a sajtóban.

Kulcsszavak: Horthy-korszak, büntetőjog, büntetőeljárások, jogtörténet, szegénység

„Melyek azok az idegen, irodalmon kívüli hatalmak, amelyek az írók lélekbénítő szuggesztíók alatt tartják? [...] Ezt a rövid sort, hogy rendőr, ügyész, bíró – ki kell egészíteni így: szerkesztő, lektor, kiadó nyomtatvány- és lapterjesztő, kritikus, színházigazgató, végül maga a színházjáró s könyvvásárló közönség; ebben a sorban benne van az államhatalmiakon kívül minden más tényező, akin és amin az irodalmi mű sorsa múlik...” (Nagy Lajos)¹

1. Bevezető gondolatok

A népi írók kifejezést nem az irodalomtörténészek használták utólag, sokkal inkább az írók önmeghatározásként, akik tudatosan éltek ezzel a kifejezéssel a két világháború között. A számtalan népi író közül kiemelkedik például Tamási Áron,

¹ NAGY Lajos: *Író, könyv, olvasó*, Századunk, Szépirodalmi Kiadó, I. kötet., 1929. július–augusztus, 359.

Móricz Zsigmond, Erdélyi József, Sinka István, Veres Péter, Illyés Gyula, Féja Géza és Németh László is, akit a mozgalom központi alakjának tekintenek. A (saját) megélt élményeik és a rendelkezésükre álló adatok alapján realista módon ábrázolták a szegényparasztság nyomorát, az embertelen életkörülményeket. Mindezért az 1930-as évek Magyarországon *nemzetgyalázás, nemzetrágalmazás, izgatás* címén vontak felelősségre, ítélték pénz- vagy szabadságvesztés büntetésre több *népi író*t. A tanulmányban ezeknek a pereknek a jellegzetességeire, a korabeli jogesetekre térek ki, és arra, hogy miként jelent meg mindez a sajtóban.

A perek vizsgálatával az 1989 előtti időszakban a legrészletesebben Markovits Györgyi irodalomtörténész foglalkozott, akinek több könyve is megjelent ebben a témában.² Ő a korszak „elvárásainak” megfelelően a költők és írók elleni pereket mint a korszak üldözési és megfélemlítési eszközeit mutatta be. A kép azonban ennél árnyaltabb. Értékesek ugyanakkor a munkái azért, mert számos korabeli dokumentumot, peranyagot, visszaemlékezést közölt az eljárásokról. Markovits Györgyi kutatásai szerint 1919 és 1944 között mintegy hetven verseskötetet tiltottak be,³ koboztak el, sújtották a postai szállítás jogának megvonásával.⁴ A tiltott kiadványok, versek megjelentek a *Posta- és Távirldai Rendeletek Tárában*, a *Belügyi Közlönyben*, *Bűnügyi Körözések Lapjában*, a *Nyomozati Értesítő Csendőrségi Nyomozókülsében*.

Rejtő István már árnyaltabban fogalmazott 1952-ben megjelent cikkében, amelyben kifejezetten József Attila négy perét elemezte,⁵ és utalt arra, hogy sem a jogtudomány, sem a történettudomány nem dolgozta még fel ezeket a pereket. Rejtő arra kereste a választ, hogy mi lehetett az oka annak, hogy több esetben felmentő ítélet született. Ő ennek két okát fogalmazta meg. Egyrészt véleménye szerint a rendőrhatalóságok és az alsóbb bíróságok tagjait „kurzus-hű elemekkel kicserélhették, addig a felsőbb bíróságokban megmaradtak a régivágású, esetleg liberálisabb bírák, akik elnézőbbek voltak az ilyen fiatal, még ismeretlen poétákkal”.⁶ Rejtő másik magyarázata, hogy a polgári szabadságjogokat

2 Így például: MARKOVITS Györgyi: *Üldözött költészet. Kitiltott, elkobzott, perbe fogott kötetek, versek a Horthy-korszakban*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1964; MARKOVITS Györgyi: *A cenzúra árnyékában. Dokumentum-gyűjtemény*, Budapest, 1966; MARKOVITS Györgyi: *Terjesztését megtiltom. A két világháború közötti korszak üldözött sajtója*, Budapest, 1970; MARKOVITS Györgyi: *A magyar írók harca a cenzúra ellen*, Budapest, 1985.

3 MARKOVITS: *Üldözött költészet...*, i. m., 7.

4 MARKOVITS Györgyi egy jegyzéket is közölt az 1919 és 1945 közötti időszakban elkobzott, perbe fogott versekről, verseskötetéről. A teljesség igénye nélkül például: BABITS Mihály: *Erato. Az erotikus világhöltészet remekei*, Ford, Wien, 1921. Betiltás, per éve: 1927; ILLYÉS Gyula: *Rend a romokban*, Budapest, 1931. Betiltás, per éve: 1931; ILLYÉS Gyula, JÓZSEF Attila: *A nép nevében*, Pestszentlőrinc, 1942. Betiltás, per éve: 1942; JÓZSEF Attila: *Döntsd a tőkét, ne siránkozz*, Versek. Budapest, Új Európa Könyvtár, 1931. Betiltás, per éve: 1931; JÓZSEF Attila: *Lebukott*, Kézirat, Betiltás, per éve: 1933; KASSÁK Lajos: *Világanyám* – összes versei, Wien, 1921. Betiltás, per éve: 1922; RADNÓTI Miklós: *Ujmódi pásztorok éneke* – versei, Budapest, 1931. Betiltás, per éve: 1931; VÁRNAI Zseni: *Látomás Jeremiással*, Kézirat. Betiltás, per éve: 1944; MARKOVITS: *Üldözött költészet...*, i. m., 180–183.

5 REJTŐ István: *József Attila pereit*, Irodalomtörténet, 1952. 03. 04., 455–464. https://epa.oszk.hu/02500/02518/00142/pdf/EPA02518_irodalomtortenet_1952_03-04_455-464.pdf (letöltés ideje: 2023. 09. 03.).

6 REJTŐ: i. m., 464.

próbálták valamilyen szinten fenntartani, és az eljárásokkal igyekeztek megfélemlíteni a költőket és az írókat.⁷

Ugyancsak irodalomtörténeti szempontok alapján vizsgálta meg ezeket a pereket a *Magyar írók pereit* című könyvében Bényei József,⁸ melynek előszavában utalt Kunszery Gyula 1942-ben megjelent művére. Bényei szerint Kunszery Gyula irodalomtörténész *Magyar írók bűnperei*⁹ című könyvének politikai céljai voltak, mert a könyv arról szól, amikor a költő, író, tudós „kerül összetűzésbe a társadalmi rend igazságszolgáltató szerveivel: a kormányzó hatalommal, a felettes hatóságokkal, bírósággal”.¹⁰ Bényei József saját írását az irodalmi népszerűsítés műfajával illette, és alapvetően ismeretterjesztő célt szánt neki.¹¹ Bényei nem kifejezetten a Horthy-korszak pereit mutatja be, de több, a korszakra vonatkozó eljárással foglalkozik művében, így például a korszakban az irodalmi perek körében a legnagyobb nemzetközi visszhangot, tiltakozást kiváltó Hatvany Lajos elleni perrel,¹² a Tersánszky Józsi Jenő elleni eljárásokkal. Mindezek alapján látható, hogy ezekkel a perekkel lényegében irodalomtörténészek foglalkoztak/foglalkoznak, és hiányzik a téma jogtörténeti megközelítése, újragondolása, feldolgozása, ezáltal a korszak megítélésének az árnyalása is. A jogtörténeti vizsgálat első lépése a korszak büntetőeljárás szabályainak a bemutatása.

2. Jogszabályi háttér

1.1. Sajtójog kontra sajtószabadság

A sajtószabadság fogalma alatt, legalábbis a Horthy-korszak kezdetén azt értették, hogy a sajtó útján bárki szabadon közölhette és terjeszthette a gondolatait. Ugyanakkor ennek jogi szabályozása, az 1914. évi XIV. sajtótörvényt¹³ kivéve, amely az előbbi gondolatot rögzítette, ettől eltérő képet mutat. Az utóbbi jogszabály végig hatályban volt a korszakban,¹⁴ de a szabályozás kérdése folyamatosan napirenden volt. 1920-ban Tarnai János a *Jogtudományi Közlönyben* megjelent cikkében már a következőket írta: „Hiszen 48-ban a sajtótörvény örökre eltörölte az előzetes vizsgálatot, és 67 óta szinte vallásos hitünk volt, hogy az a törvény szabadságunk palládiuma... A háborús idők mámora közben elhitették velünk, hogy a sajtó korlátozása az egyik előfeltétele a hadi sikereknek.”¹⁵ 1921 és 1931 között

7 Uo., 446.

8 BÉNYEI József: *Magyar írók pereit*, Budapest, 1984.

9 KUNSZERY Gyula: *Magyar írók bűnperei*, Aurora, 1942.

10 BÉNYEI: *i. m.*, 5.

11 Uo., 7.

12 Lásd részletesen: LEHOTAY Veronika: *Az utolsó mecénás a bíróság előtt: A Hatvany Lajos per.*

13 Az 1914. évi XIV. törvénycikk szerint a sajtóperekben a bíróság kizárólag azt vizsgálta, hogy az adott sajtótermék vétett-e valamilyen más fennálló jogszabály ellen, történt-e rágalmazás vagy becsületsértés.

14 SIPOS Balázs: *A politikai újságírás mint hivatás. Nyilvánosság, polgári sajtó és hírlapírók a Horthy-korszak első felében*, Napvilág Kiadó, Budapest, 2004, 33.

15 TARNAI János: *A sajtószabadság felé*, Jogtudományi Közlöny, 1920/22, 169.

három sajtótörvény-tervezet készült el, és 1932 és 1936 között öt ilyen jellegű koncepcióról tárgyaltak, többek között a tiltott közlésekről, a sajtókamaráról és a sajtó működéséről.¹⁶ Ezek alapján is látható, hogy a két világháború között jelentősen megváltozott a fentebb idézett 1848-as gondolat. 1919 és 1921 között létezett az előzetes cenzúra, az új időszaki lapok megjelenésének miniszterelnöki engedélyhez való kötése, illetve a lapbetiltások útján. Megszűnt sajtóügyekben az esküdtszéki eljárás, amely az újságírók szabadságának intézményi biztosítéka volt a dualizmus korában. A belügyminiszter betilthatta az ország belső rendjét vagy közbiztonságát sértő lapot meghatározott időre vagy örökre. 1921-ben rendeleti szinten eltörölték az előzetes cenzúrát,¹⁷ hatályon kívül helyeztek számos sajtószabadságot korlátozó rendelkezést.

Azonban jól jelzi a központi hatalom sajtórendszethez való viszonyát az 1921. évi III. törvénycikk, amely rögzítette az állami és társadalmi rend felforgatására és erőszakos megdöntésére irányuló felhívást, ezt a sajtó útján elkövethető bűncselekmények közé illesztette, és ezzel lehetővé tette a politikai nyilvánosságba való beavatkozást. A jogszabály azonban nem adott meghatározást arra, hogy mi tekintendő az államrend felforgatására irányuló szervezkedésnek, illetve izgatásnak.

Milyen bűncselekmények alkották a sajtó útján elkövethető bűncselekmények körét? Az 1938. évi XIV. törvénycikk sorolta fel részletesen a sajtó útján elkövethető bűncselekményeket: felségsértésre való felhívás, hűtlenség, felhívás büntett vagy vétség elkövetésére, izgatás és lázítás, a királyság intézményének megtámadása, büntett és bűntevő feldicsérése, állam felforgatására izgatás. Ezeket a bűncselekményi kategóriákat kiegészítik az előző jogszabályokban, főként a Csemegi-kódexben szereplő szemérmesértés és vallásgyalázás. Az izgatás fogalma sem volt pontosan körülhatárolt, így például az egyes periratokban találkozunk „osztály elleni izgatással”, vagyonos osztály elleni izgatással vagy papi osztály elleni izgatás vádjával. Ugyancsak 1938-ban az első zsidótörvény a szabad újságírást korlátozta, bevezette a Magyar Országos Sajtókamarát és a kötelező tagságot, és meghatározta a kamarába felvehető zsidók arányát. Az 1938. évi XVIII. törvénycikk belügyminiszteri engedélyhez kötötte a már megjelenő újságok publikálását, bevezette a kötelezpéldányt. A jogalkotó elismerte, hogy a nem időszaki sajtótermékeknek a terjesztés megkezdését megelőző beszolgáltatása bizonyos mértékig az előzetes cenzúra jellegével bír, így ellentétben áll az 1848-as törvény elvével, hogy sajtó útján mindenki szabadon közölheti gondolatait, és mindez érintette a népi írókat is.

1.2. A büntetőeljárás általános jellemzői a költő- és íróperekben

„Aktákba írják, miről álmodoztam s azt is, ki érti meg. És nem sejtethem, mikor lesz elég ok előkotorni azt a kartotékot, mely jogom sérti meg.”¹⁸

A téma jogtörténeti szempontú megközelítésekor tehát nem hagyhatjuk figyelmen kívül a büntetőeljárásnak a sajtóperekre vonatkozó jellegzetességeit. A büntetőeljárásra az 1896. évi XXXIII. törvénycikk, az 1897. évi XXXII. törvénycikk és az 1897. évi XXXIV.

16 JOÓ ANDRÁS: „...a háború szolgálatában.” *Főszerkesztői értekezletek 1942. szeptember 22. – 1943. augusztus 25.* Napvilág Távirati Iroda, Budapest, 2007, 9.

17 1921/1616. ME-rendelet és 1921/10501. ME-rendelet.

18 JÓZSEF Attila: *József Attila összes versei*, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1971, 324.

törvénycikk vonatkozott. A Horthy-korszakban korlátozták a vád alá helyezési eljárást, a törvényszéki ügyek jelentős részét az 1921. évi XXIX. törvénycikk alapján egyesbíró elé utalták. Ugyanakkor kiterjesztették a rögtönbíráskodás alá vonható bűncselekmények körét.¹⁹ A sajtóperekben az esküdtbíróságok jártak el, amely tizenkét esküdtből²⁰ és háromtagú bírói tanácsból állt. A jogszabály felsorolta azokat az eseteket, amelyekben az esküdtbíróságoknak volt hatásköre. A nyomtatvány útján elkövetett bűncselekmények mellett idetartoztak a halállal vagy legalább ötévi fegyházzal büntetendő politikai és köztörvényi bűncselekmények is.

Az 1914. évi XIV. törvénycikk szerint a sajtóperekben a bíróság kizárólag azt vizsgálta, hogy az adott sajtótermék vétett-e valamilyen más fennálló törvény vagy egyéb jogszabály ellen. Tehát nem létezett külön sajtóvétség, hanem azt vizsgálta a bíróság, hogy történt-e például rágalmozás vagy becsületsértés, amelyet a sajtó útján követtek el.

A sajtóperekben követendő eljárásra külön igazságügyi miniszteri rendelet vonatkozott, amely szerint a vizsgálatot az igazságügyi miniszter által kijelölt vizsgálóbírók végezték, illetékességük az egész országra kiterjedt. Ezekben a perekben nem került sor vád alá helyezési eljárásra. A végtárgyalás kezdetén kiválasztották és megeskették az esküdteket, majd az általános szabályok szerint zajlott a tárgyalás. A szakbíró összegezte a tárgyalás eredményét, majd írásban tette fel a kérdéseket az esküdteknek, amelyekre igennel vagy nemmel lehetett válaszolni. Az esküdtek külön szobában vezetőt választottak és válaszoltak, a bírák távollétében minden kérdésről külön szavaztak. Bűnösség megállapításához legalább 7 szavazatra volt szükség. A bűnösségről vagy a felmentésről az esküdtek határoztak, a büntetést a 3 szakbíróból álló tanács hozta meg.²¹ Az esküdtszékek működését az ország területének jelentős részén 1914-ben fel függesztették, amit egy 1919-es rendelettel általánossá tettek.²²

Első fokon tehát a büntető törvényszékre kerültek az ilyen jellegű perek. Itt találkozunk Schadl Ernő²³ nevével, aki József Attilát 1924-ben a *Tiszta szívvel*, majd 1931-ben a *Döntsd a tőkét, ne siránkozz* miatt ítélte el. A korszak bírái között találjuk Szemák Jenőt, Méhes Ignácot, Töreky Gézá. A budapesti Ítéletábrla 7. számú tanácsa foglalkozott a sajtóperekben és a politikai perekben hozott ítéletek felülvizsgálatával. A tanács elnöke Gadó István volt, többek között József Attila és Radnóti pereiben találkozunk vele. Harmadfokon a Kúria járt el, Szlávek Ferenc, majd Kvassay Gyula vezetésével.

19 1920. évi XXXVIII. törvénycikk, majd az 1939. évi II. törvénycikk alapján.

20 Az esküdtek körét pontosan szabályozta a törvény, nem vehettek részt az eljárásban esküdtként a bizonyos bűncselekmények miatt elítéltek, a testileg, szellemileg fogyatékosok, a miniszterek, a főispánok, hivatásos bírák, ügyészek, a fegyveres erő tagjai, a nők, a nincstelenek és vagyoni viszonyukra tekintet nélkül a napszámosok és a szolgák. Legalább 26 éves, magyarul írni-olvasni tudó férfi lehetett esküdt, aki legalább 20 forint adót fizetett, vagy középiskolai, illetve felsőbb szakiskolai végzettséggel rendelkezett.

21 <http://archivkiallitasok.archivportal.hu/jozsefattila/virtualis/jozsefattila.html> (letöltés ideje: 2017. 10. 11.).

22 1919/6898. ME-rendelet.

23 Schadl Ernő (Győr, 1885. december 5. – Bp., 1942. augusztus 4.): bíró. Jogi tanulmányok után 1910-tól bírósági szolgálatba lépett előbb vidéken, majd Budapesten, 1924-től büntető törvényszéki tanácselnök, számos „szenzációs” büntetőperben (Erdélyi Béla gyilkossági pere, statáriális perek stb.) és kommunisták elleni politikai perekben ítélkezett. – *A büntetőtörvények gyakorlati zsebkönyve*, Bp., 1926; *A rehabilitációs törvény*, Bp., 1941; *Magyar Életrajzi Lexikon*.

Az állami rend megóvásáról szóló 1938. évi XVI. törvénycikk 7. szakaszának 3. bekezdésében a jogalkotó egy különbírószakot állított fel, amely gyorsított eljárással ítélték a költők elleni perekben.²⁴ A perbeli eljárásokat így tehát gyorsított intézkedések váltották fel. Törvények helyett rendeletekben határozták meg az utasításokat.

1.3. A rendtörvény vonatkozó szabályai

A Horthy-korszakban több olyan jogszabály született – így az 1921. évi III. tc.,²⁵ az 1939. évi II. tc.,²⁶ az 1940. évi XVIII. tc.²⁷ –, amely olyan különleges jogkört biztosított az állam számára, hogy annak védelmére hivatkozással az állampolgárok jogainak a korlátozására több ízben sor került.²⁸ A rendtörvény, vagyis az 1921. évi III. törvénycikk az állami és társadalmi rend védelmét szolgálta a felforgatókkal szemben, és szakított a Csemegi-kódex liberális felfogásával. Angyal Pál vitatta ennek a törvénynek a szükségességét, és megjegyezte, hogy amióta a rendtörvény rendelkezései „*hatályban állanak, azóta ősi alkotmányunk szellemében értelmezett személyes szabadság nincs is Magyarországon*”.²⁹ A jogszabály a kihirdetés napján, tehát 1921. április 6-án lépett hatályba.³⁰

A „rendtörvény”, amelynek elméleti magyarázata az volt, hogy ha az állam és a társadalom rendje megbomlik, akkor nincs biztonságban az élet, a testi épség és a vagyon sem. A törvényjavaslat nemzetgyűlési vitáján sok szó esett az emberi szabadságjogokról és a jogegyenlőségről.³¹ Bűncselekménynek minősült, ha valaki a kommunista mozgalomban vett részt, mert ez a tevékenység a törvényalkotó szerint az állam és a társadalom törvényes rendjének a felforgatására irányult. A jogszabály bevezette a nemzetgyalázást mint bűncselekményi kategóriát, büntetni rendelte a forradalmi mozgalmak szervezését, vezetését és a bennük való részvételt. Külön rendelkezett a fegyveres erők, a csendőrség és az államrendőrség elleni izgatás büntetendőségéről. Szabályozta a magyar állam és nemzet ellen irányuló bűncselekményi kategóriákat is, amely a magyar állam és a nemzet megbecsülése ellen irányadó. Így hangzott a

24 MARKOVITS: *Üldözött költészet... i. m.*, 153.

25 1921. évi III. törvénycikk az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről.

26 1939. évi II. törvénycikk a honvédelemről.

27 1940. évi XVIII. törvénycikk a magyar állam biztonságát és nemzetközi érdekét veszélyeztető egyes cselekmények büntetéséről.

28 KOCIS László: *A magyar állam büntetőjogi védelmének törvényi szabályozása 1878 és 1944 között (a dualizmustól a Horthy-rendszer időszakáig)*, Közjogtörténeti tanulmányok, Emberi Jogok Magyar Központja Alapítvány, Budapest, 2006, 91.

29 Nemzeti újság, 1923. január 9. = *Tanulmányok a Horthy-korszak államáról és jogáról*, Budapest, 1958, 26.

30 Európa számos országában születtek hasonló jellegű törvények, vagy az államhatalmat gyakorlók védelmére újabb szabályokkal egészítették ki a hatályos büntető törvénykönyvet. Németországban és Svájcban 1922-ben született „rendtörvény”. Svájcban „*Verbrechen gegen die Verfassungsmässige Ordnung und die innere Sicherheit*” címen – ez nagyjából megfelel a magyar törvény elnevezésének: „Az alkotmányos rend és a belső biztonság érdekében” –, míg Németországban, 1922 júliusában „*Gesetz zum Schutze der Republik*”, vagyis „*Törvény a köztársaság védelméről*” elnevezéssel alkották meg az ilyen jellegű jogszabályt. Olaszországban 1926-ban alkottak hasonló törvényt.

31 LEHOTAY Veronika: *A jogszükités útján. Szabadságjog-megvonó intézkedések a Horthy-korszakban különös tekintettel a zsidótörvényekre*, Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Miskolc, 2020, 96.

jogszabály szövege: „*Nemzetrágalmazást követ el az, aki olyan valótlan tényt állít vagy terjeszt, amely alkalmas arra, hogy a magyar állam vagy a magyar nemzet megbecsülését csorbítsa vagy hitelét sértse, vétséget követ el és öt évig terjedő fogházzal büntetendő.*”³² A törvény tehát kiterjesztette a büntetőjogi felelősséget, és így bővítette a jogalkalmazó szervek hatáskörét.

A vizsgált korszakban tehát ennek a törvénynek ezen rendelkezései alapján nemzetgyalázás és nemzetrágalmazás címén vonták felelősségre többek között azokat a népi írókat, akik a megélt élményeik és a rendelkezésükre álló adatok alapján realista módon ábrázolták a sokszor embertelen életkörülményeket. A nemzetgyalázás és nemzetrágalmazás mellett sokszor megjelent vádként az osztály elleni izgatás is. Erről a tanulmány következő részében lesz szó részletesen.

2. A népi írók a bíróság előtt

2.1. A népi írók köre és a Márciusi Front az 1930-as évek Magyarországon

1937 elején a népi irodalom képviselői – Féja Géza, Illyés Gyula, Kodolányi János, Kovács Imre, Sárközi György, Sinka István, Erdei Ferenc, Erdélyi József, Zilahy Lajos – szerda délutánonként a Centrál Kávéházban gyűltek össze. Majd 1937. március 15-én az Egyetemi Körrel közös szervezésben a Nemzeti Múzeum kertjében mintegy ötezer fős tömeg gyűlt össze. A megnyitó beszédet az Egyetemi Kör elnöke, Porga Lajos tartotta, majd Zilahy Lajos és Féja Géza beszélt a föld nélküli parasztok, a mezőgazdasági munkások nyomoráról és kilátástalan helyzetéről. Ezután a népi írókhoz tartozó Kovács Imre felolvasta a Márciusi Front 12 pontját, a Horthy-rendszerrel szembeni követeléseket. Ezek között Magyarország demokratizálásával kapcsolatos, gazdasági, szociális és oktatási, valamint kül- és nemzetpolitikai kérdéseket is felvetett.³³ Féja Géza így fogalmazott: „*Sőt, tovább megyünk: nem volt és nincsen szándékunkban, hogy a magyar kormány politikai lépéseit a legcsekélyebb mértékben is megzavarjuk. Népek és a szellem találkozásáról beszéltünk, a legjobb lelkiismeretünk szerint a Duna-völgyét fenyegető nagyhatalmi étvágynak szemben ma sem látunk más menekvést a jövő számára.*”³⁴ Programjuk tartalmazta továbbá a sajtószabadságot, a dunai népek önrendelkezésén alapuló revíziót, a nagybirtokok kisajátítását is. Felhívták a figyelmet továbbá a zsidóság igazságtalan megbélyegzésére is. Az 1937 őszén kiadott Makói Kiáltványban még radikálisabb követeléseket fogalmaztak meg. 1938 végére azonban folyamatossá váltak a rendőri zaklatások és az írók ellen indított perek (Erdei Ferenc, Féja Géza, Illyés Gyula, Kovács Imre és Veres Péter ellen indult ekkor bírósági eljárás), és a belső feszültségek odáig vezettek, hogy a Márciusi Front befejezte a tevékenységét.

32 1921. évi III. tc. az állam és társadalmi rend hatályosabb védelméről, 7. szakasz 1. bekezdés.

33 Féja Géza és a Márciusi Front. <https://ujkor.hu/content/feja-geza-es-marciusi-front> (letöltés ideje: 2023. 06. 30.).

34 FÉJA Géza: *Márciusi Front. Válasz*, 1937. <https://ujkor.hu/content/feja-geza-es-marciusi-front> (letöltés ideje: 2023. 03. 30.).

2.2. Az 1920-as évek: a Móra Ferenc és Szabó Dezső elleni eljárás

Móra Ferenc élesen bírálta a Horthy-korszak társadalmi igazságtalanságait és visszásságait a *Hannibál feltámasztása* című regényében, amely az író életében önállóan nem jelenhetett meg. Ezt csak 1955-ben adták ki Szegeden, 1956-ban pedig *Hannibál tanár úr* címmel filmre vitték.³⁵ 1956-ban Fábri Zoltán így nyilatkozott a filmről: „*Ha sorra veszem filmjeimet, remélem, egyértelműen bizonyíthatom, hogy valóban hasonló típusú konfliktusokat próbáltam meg ábrázolni. [...] A Hannibál tanár úr alapkonfliktusa, hogy a szabad véleménynyilvánítás jogáért ütközik meg ez a kisember a prefasiszta társadalommal, de még kompromisszum árán sem tudja megmenteni magát.*”³⁶ 1923. február 22-én a Szeged című napilapban jelent meg Mórának a vezércikke *Konstrukció bombával és ököllel* címmel, ami miatt nemzetgyalázás vádjával indult ellene eljárás. A cikkben az író így fogalmazott: „*A kurzus urai tavaly ilyenkor azt mondták, hogy azért nem lehet a képviselőválasztásoknál fenntartani a titkos szavazást, mert a magyar nép természete nem bírja el a titkolódzást. A kurzus urai nagyszerű politikusok, de úgy látszik, a magyar nép természetét rosszul ismerik. Mert a magyar nép igenis szereti a titkolódzást, és bizonyos titkokat példátlanul meg tud őrizni. Íme, az orgovánai gyilkosok máig nincsenek meg, pedig az akkori kormány mindent elkövetett a kézrekerítésükre. A Somogyi Béla gyilkosainak kilétét is sűrű homály takarja, pedig az akkori miniszterelnök szent fogadást tett a parlamentben, hogy az igazságszolgáltatás keze lesújtja őket. A nyomdarombolóknak egész különítményét nyomtalanul elvitte a markoláb. Az erzsébetvárosi bombamerénylők kézrekerítésére hiába tűztek ki hatalmas összegű pályadíjakat, senki nem vezetett nyomukra. Pedig nem valószínű, hogy az Isten tüzes szekegérén az égre ragadta volna őket, se az, hogy visszasüllyedtek volna a pokolba, amely kilökte őket magából. Hát hová lettek? Nincs megmondhatója. Se kormánynak, se rendőrségnek, se semmiféle hivatalos hatalomnak nincs róla fogalma.*”³⁷

A cikk előzménye az 1923. február 20-ai merénylet volt, amelyet Rassay Károly nemzetgyűlési képviselő és Miklós Andor ellen követtek el. Ismeretlen férfiak két csomagot adtak át a két címzettnek, akik értesítették a rendőrséget. A tűzszerészek megállapították, hogy a csomagokban lévő kézigránátok a doboz kinyitásával robbantak volna fel.³⁸ A dobozban volt egy cédula is, melyen ez állt: „*Üdvözet a 111-esektől!*” Ezt a merényletet a január 16-án elkövetett merénylet előzte meg és egy decemberi követte, Rassayék tehát számíthattak erre. A pokolgépet valószínűleg az Ébredő Magyarok Egyesülete vagy valamelyik titkos jobboldali szervezet készíthette. Másnap Rakovszki Iván belügyminiszter kénytelen volt beszámolni az esetről és napirend előtt megvitatni, amely heves vitát váltott ki a képviselők között. Az ellenzék azonnal a kormányt vádolta, erre Huszár Károly úgy reagált, hogy egy konkrét merényletről van szó, amelyből nem szabad pártpolitikát csinálni. A pártok képviselői különböző korábbi eseteket hoztak fel, amely elég kellemetlen volt gr. Bethlen István miniszterelnök és pártja számára, így

35 Móra Ferenc. <https://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC09732/10774.htm> (letöltés ideje: 2023. 06. 30.).

36 <http://www.filmkultura.hu/regi/2004/articles/essays/budapesti12/04.hu.html> (letöltés ideje: 2023. 03. 30.).

37 RUSZOLY József: *Móra Ferec Sajtópöre 1923-ban*, Jogtörténeti Szemle, 2004/1, 8.

38 *Uo.*

próbálta megnyugtatni a kedélyeket – „*A magyar ember lelkével sosem fért össze semmiféle gazság [...]*”.³⁹ Am voltak olyanok is, akik igen kemény kijelentéseket tettek: „*A kommunista gyilkosokat felakasztották, akasszák fel ezeket is!*”⁴⁰ A belügyminiszter sem vállalta a felelősséget, helyette csak annyit mondott, „*aki ilyet tesz, nem magyar ember*”. A heves szóváltás azonban a folyosókon tettlegességé fajult. Természetesen a lapok másnap hosszasan foglalkoztak az ügygel. Így tett Móra Ferenc is, amikor vezércikkében is a nemzetgyűlésben elhangzottakat idézte fel, némi következtetéssel, amely a Bethlen-kormány elnéző politikájára utalt. A Móra Ferenc-évkönyvben Madácsy László ekképpen számolt be az író nemzetgyalázási peréről:

„*Aránylag elég hosszú huza-vona után 'a szegedi kir. törvényszék vádtanácsa' 1923. évi június 26. napján, B. 2331/10-1923. sz. alatt, 'a kir. ügyészségnek 7457/kü. 1923. számú vádirata ellen Móra Ferenc terhelt részéről tett kifogása folytán' olyan végzést hozott, mely szerint Móra Ferencet 'mint szerzót nyomtatvány útján elkövetett az 1921. III. tc. első bekezdésébe és 8. §-ába ütköző a magyar állam és a magyar nemzet megbecsülése ellen irányuló vétség miatt' vád alá helyezte.*”⁴¹

Móra Ferenc megmentéséért barátai, így különösen Lambrecht Kálmán paleontológus, később pécsi egyetemi tanár és dr. Szalay József, a szegedi literátus kapitány mindent megtettek. A probléma csak az volt, hogy Móra igazsága tudatában sokáig egy lépést sem volt hajlandó tenni azért, hogy barátai erőfeszítései értelmet nyerjenek. Végül Szalaynak sikerült meggyőznie az író, hogy fogalmazza meg kegyelmi kérvényét, ami lehetővé tette számára a pertörlést. Az ügyet végül Somogyi Szilveszter polgármester közbenjárására ejtették.⁴²

Szabó Dezső ellen 1923/24-ben indult büntetőeljárás izgatás és nemzetgyalázás vétsége miatt, és börtönbüntetésre ítélte a bíróság.⁴³ Kosztolányi Dezső pertörlési kérvényt fogalmazott meg író társaival, amit a kormányzónak szeretett volna átadni, aki azonban nem fogadta őt.⁴⁴ A *Levél a tisztviselőkérdésről* című írása szolgált alapul, hogy megtorolják a kurzus elleni támadásait. Ebben az írásában Szabó Dezső így fogalmazott: „*Van olyan korlátoltság, mely már gaztett, van olyan nemlátás, mely már gyilkosság. Önöknek látniuk kellene, hogy a mai állam kapitalista-tényezők erőhatalmi intézménye. Önöknek látniuk kellene, hogy a magyarság fennmaradásának primitív feltétele, hogy az állam átalakuljon a magyarság dolgozó tömegeinek jogi intézményévé. Önök már az ézopuszi mesékből tudhatták volna, hogy az erővel szemben csak erővel lehet eredményeket elérni. Mi lett volna az Önök tendője? Megteremteni az összes dolgozó kéz és dolgozó agy egyetememes szolidaritását az országban. Ahol minden egyes dolgozó ember halálíg menő garancia lett volna minden egyes dolgozó ember életjogaiért. Ahol a kézimunkások számrendje védte volna az Önök szellemi küzdelmét.*”

39 Uo.

40 Uo.

41 A Móra Ferenc Múzeumi Évkönyve lásd: http://epa.niif.hu/01600/01609/00003/pdf/MFME_EPA01609_1958_1959_007-017.pdf (letöltés ideje: 2023. 03. 27.).

42 http://epa.uz.ua/01600/01609/00003/pdf/MFME_EPA01609_1958_1959.pdf (letöltés ideje: 2023. 03. 27.).

43 A per részletes bemutatása egy másik tanulmány témája lehet. A költőperekről lásd még: LEHOTAY Veronika: „...*ha ügyész fizet verseimért*”. *Költőperek a Horthy-korszakban = Híres történelmi perek*, szerk. SÁRY Pál, Miskolci Jogtudományi Műhely, Miskolci Egyetemi Kiadó, 2018, 181–200.

44 SÁRKÖZI ÉVA (szerk.): *Nyugat népe. Tanulmányok a Nyugatról és koráról*, Budapest, 2009, 100.

*Ahol az Önök intelligenciája utat nyitott volna a dolgozó tömegek jogainak. Ahol egyetlen óriási szervezetben, egyetlen diszciplína alatt, egységes stratégiával és eszközökkel kicsikarták volna a jogtalan erők kezéből a minden becsületes munkát jogaihoz juttató magyar demokráciát.*⁴⁵ 1923 őszén sajtó útján elkövetett izgatás és nemzetgyalázás címén indított eljárást ellene az ügyészség, el is ítélték, de börtönbüntetését végül nem kellett letöltenie.

2.3. Az 1937 őszén zajló eljárások

„A Viharsarok körül – *nomen est omen* – vihar kerekedett”⁴⁶ – fogalmazott Zimányi Zoltán Féja Géza peréről. 1937. április 9-én tudósított a *Békésmegyei Közlöny* arról, hogy elrendelték Féja Géza *Viharsarok* című szociográfiai könyvének elkobzását, melyet az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt. adott ki. A könyvet be is tiltották. Féja Géza a Dél-Tisza vidékén 38 települést, falvat, várost járt végig, ahol találkozott és beszélgetett az ott lakó parasztsággal, munkanélküli munkásokkal, „rongyos ruhájú, mezítláb” gyerekekkel.⁴⁷ 1937. március 13-án keletkezett a vádirat ellene, amelyben vádként a sajtó útján elkövetett osztály elleni izgatás bűntette mellett a magyar állam és a magyar nemzet megbecsülése ellen irányuló vétség szerepelt. Az 1937. október 14-én megtartott tárgyalásról, amely a budapesti törvényszéken zajlott, a Márciusi Front külön kiadványt adott ki.⁴⁸ Féja Géza ügyvédje a híres dr. Vajda Ödön, a bírói tanács elnöke pedig dr. Méhes Ignác volt. Féja Gézát már korábban, 1935-ben elítélték nagybirtokos osztály elleni izgatás miatt 24 napi fogházra, de ekkor az ítéletet felfüggesztették. Az 1937-ben indult büntetőeljárás vádiratában a következő szerepelt: „A *Viharsarok* című könyvében az 1922. XVII. törvénycikk §-a alapján ideiglenesen fenntartott rendelkezések hatályban maradásának idején a munkásosztályt a munkaadó és a földbirtokos osztály elleni gyűlöletre izgatta, és olyan valótlan tényeket állított, amelyek alkalmasak arra, hogy a magyar állam és a magyar nemzet megbecsülését csorbítsák és hitelét sértsék. Vádam tárgya a könyv egész tartalma...”⁴⁹

Féja Géza a kihallgatása során igyekezett cáfolni a vádakát, és érvekkel, a saját kutatásának eredményeivel alátámasztani a saját álláspontjának a helyességét: „Nem mondom, hogy általában az államhatalom elnyomja a szegényeket, hanem a gazdasági tényezők – a nagybirtokok és a nagybankok a maguk kamatrabszolgásgával – és a vidéki kiskirályok... A társadalmi szakadékok olyan óriásiak nálunk, hogy nagyon sok mindennek kell történnie, hogy valaki elmerészkedjen ideáig (belügyminiszter).”⁵⁰ Féja Gézát a Kúria végül háromhavi fogházra és állásvesztésre ítélte. Először a könyv első és második kiadásáért ítélték el, majd a harmadik kiadásért két hónapi fegyházat kapott az író.

45 SZABÓ DEZSŐ: *Levél a tisztviselőkérdésről*. <https://halaszisolt.hu/2006/07/04/szabo-dezso-segitseg/> (letöltés ideje: 2023. 03. 10.).

46 ZIMÁNYI Zoltán: *Vihar a viharsarok körül*. <http://zimonyizoltan.hu/feja-geza/vihar-viharsarok-korul> (letöltés ideje: 2023. 03. 10.).

47 Féja Géza *elkobzott, Viharsarok című könyve*. <https://behir.hu/bekescsaba-anno-feja-geza-elkobzott-viharsarok-cimu-konyve> (letöltés ideje: 2023. 03. 10.).

48 A „Viharsarok” a bíróság előtt. Féja Géza pere. A Miskolci Front Kiadása, évszám nélkül.

49 Viharsarok, i. m., 17.

50 Uo.

Végül 1938 őszén felmentették a vádlottat. Később Féja Géza így emlékezett vissza az ellene zajló per hatásaira: „*A Viharsarok-per után meghívást kaptam Eckhardt Tibortól, a Várban, lakásán találkoztunk. Alig ültem le, rögtön a dolog velejére tért: – Ha irodalmi célok indítottak könyved megírására, nagyot cselekedtél, de ha politikai céljaid voltak, akkor súlyosat vétettél. Rögtön láttam, hogy miről van szó. Eckhardt attól tartott, hogy egy új, radikálisabb parasztpárt alaposan megritkítja az ő kispapjai sorait. Megnyugtattam: – Könyvedet nyilván politikai célból írtam, népünk felszabadításáért, de távolról sem azért, hogy politikus legyek. Politikai szerepet is csak ideiglenesen vállalnék, mert az én életformám az irodalom. Ellenben most és mindenkor szívesen támogatok minden politikust, aki valóban a népért küzd.*”

Kovács Imre *Néma forradalom* című könyvének tárgyalása 1937. október 27-én kezdődött. Az írás előzménye, hogy 1936-ban Matolcsy Mátyás országgyűlési képviselővel együtt háromhetes országjáró utat tett a Dráva mentén, Mohács és Szeged környékén, Békés megyében. Az ottani tapasztalatait írta le szociográfiai művében,⁵¹ felvetette a kivándorlás, az egykeség, a szekták, az uradalmi cselédek problémáját is.⁵² Kovács munkája az 1937-es könyvnapra jelent meg, és az első két kiadása rögtön elfogyott, majd a harmadik kiadást az ügyészség lefoglalta, és nemzetgyalázzal és osztály elleni izgatással vádolta meg az író.⁵³ A budapesti törvényszéki tárgyaláson az író védője Sulyok Dezső volt. Kovács Imrét háromhavi fogházra ítélte a bíróság, azonban mellőzte a mellékbüntetéseket – így a hivatalvesztést és a politikai jogok felfüggesztését –, tehát az író folytathatta egyetemi tanulmányait.⁵⁴ A Kúrián a bírói székben Törek Gézát találjuk.

A Márciusi Front elleni perben a vádlott Illyés Gyula, Sárközi György, Kovács Imre, Erdei Ferenc és Féja Géza volt. Az ítéletben őket két-két hónap fogházra ítélte a bíróság.⁵⁵

3. Zárógondolatok

Az ítéletek ellen az írók Erdei Ferenc és Bibó István irányításával tiltakozásként aláírásgyűjtést szerveztek. Negyvenkét személy aláírását szerették volna megszerezni a tervek szerint, azonban kevés idő állt a rendelkezésükre, így végül tizenötön írták alá *A magyar írók deklarációja* című dokumentumot: Bartók Béla, Móricz Zsigmond, Zilahy Lajos, Matolcsy Mátyás, Erdei Ferenc, Fodor József, Illyés Gyula, Németh László, Remenyik Zsigmond, Sárközi György, Szabó Lőrinc, Szabó Pál, Szabó

51 HÉVVÍZI Sándor: *Népi írók szoborparkja Vésztő-Mágoron*, Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága, Békéscsaba, 2003, 44.

52 ERDMANN Gyula: *Honismereti füzet 1. Körösök vidéke 1.*, Gyula, 1988, 64.

53 MARKOVITS Györgyi: *Üldözött irodalom. Kitiltott, elkobzott, inkriminált prózai írások a Horthy-korszakban*, Budapest, 1964, 356.

54 HUSZÁR Tibor: *Párhuzamok és kereszteződések. Erdei Ferenc, Bibó István és a Márciusi Front*, A Makói Múzeum Füzetei 68, Makó, 1991, 33.

55 MARKOVITS: *Üldözött..., i. m.*, 356.

Zoltán, Veres Péter és Tóth Aladár.⁵⁶ Matolcsy Mátyás 1938. november 3-án olvasta fel ezt a képviselőházban.

A *Gondolat* 1937. évi 2. számában jelent meg a *Magyar írók sorsa* című szerkesztőségi cikk: „Veres Pétert két napig faggatta a balmazújvárosi csendőrőrs. Kezét, lábát merőlegesen kinyújtva, arcát a mennyezet felé fordítva, órákig tartó görcsös mozdulatlanságban kellett a nyomozók kérdéseire válaszolnia. Súlyos vádpontokat kellett tisztáznia: miért érintkezett Móricz Zsigmonddal és Illyés Gyulával? [...] Magyar írónak lenni úgy látszik megint annyi lesz, mint 'veszedelmesen élni'. De nem akadhat magyar író, aki ne vállalná boldogan ezt a veszélyt. Minden írónak éreznie kell, hogy ügye mindjobban összeforr a dolgozó magyar nép ügyével. Ha elnémitják, maga körül érezheti a néma tömegeket.”⁵⁷ A *Magyar Nap* 1938. évi 31. számában közölte a perek elleni amerikai írószövetség tiltakozását: „A *League of American Writers méltatlankodásának ad kifejezést, hogy kollégáinkat az ön hazájában üldözik, könyveiket elkobozzák, és teljes támogatásunkat ajánljuk fel és ígérjük nekik igaz ügyükben.*”⁵⁸

Veres Péternek *Sajtószabadság és nacionalizmus* címmel jelent meg cikke a *Népszava* 1938. május elsejei számában, amelyben a következőket fogalmazta meg: „A mi alkotmányos kormányunk, sajnos, úgy látszik, úgy akarja értelmezni az alkotmányosságot, hogy ne törvénytelenül, hanem törvényesen tömjék be a száját a kellemetlen sajtóembereknek... az új népies irodalomról, a falukutatókról van itt szó... A kormány tehát nem elégszik meg azzal, hogy a bíróság őrt áll és elkobozza az új népies irodalom egyes termékeit és megbünteti az íróit, hanem tovább megy a hideg fasizálásban, a gleichschaltolásban és azt akarja, hogy ne is tudjon a nép és ne is tudjon a világ róla, hogy van ilyen irodalom s hogy büntetni kell őket, vagyis ne születessenek meg a könyvek és ne fejlődjenek ki az ilyen írók...”⁵⁹

Záró kérdésként merülhet fel, hogy mi volt a célja a népi írók elleni eljárásoknak a korszakban. A választ maguk az írók fogalmazták meg: a hatalom megfélemlítésének eszközei voltak ezek az eljárások, ebben az értelemben tehát a politikai perek közé tartoznak, hiszen az írások a korszak nehézségeire irányították az olvasóközönség figyelmét, így egyszerűbb volt megalkotni a sajtószabadságot korlátozó törvényeket, és ezek alapján az írókat a bíróság elé idézni, mint a megfogalmazott problémákra érdemi megoldást találni.

Irodalomjegyzék

1. BÁLINT Alajos: *A Móra Ferenc Múzeum évkönyve 1958–1959*, Szeged, 1960.
2. BARTHA ÁKOS: *Népi írók és demokráciafelfogásuk 1943 és 1948 között*. https://epa.oszk.hu/00900/00995/00045/pdf/EPA00995_multunk_2016_1_045-072.pdf
3. BÉNYEI JÓZSEF: *Magyar írók pereit*, Budapest, 1984.
4. BIMBÓ Mihály: *A nép írók mozgalmáról*. https://epa.oszk.hu/01700/01739/00084/pdf/EPA01739_eszmelet_2013_99_osz_061-078.pdf

56 HUSZÁR: *i. m.*, 33.

57 Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1959, Budapest (1961) III. MARKOVITS Györgyi: *A Nemzeti Könyvtár remotái nyomán*, 271–272.

58 MARKOVITS: *Üldözött...*, *i. m.*, 356.

59 *Uo.*

5. EGYED István: *A sajtószabadságfogalma*, Sajtótudományi könyvtár 6., Magyar Sajtótudományi Társaság, Budapest, 1943/1.
6. ERDMANN Gyula: *Honismereti füzet 1. - Körösök vidéke 1.*, Gyula, 1988.
7. FEJA Géza: *Márciusi Front. Válasz*, 1937. <https://ujkor.hu/content/feja-geza-es-marciusi-front>
8. FÉNYES Jenő: *A nemzetgyalázási perekről*, Jogtudományi Közlöny, 1927/22.
9. FÖLDES Anna: *Móra Ferenc tevékenysége 1918-19-ben*, Irodalomtörténeti Közlemények, 1956/LX.
10. GALGÓCZY Zsuzsa: *Kiáltanak Őseim (Népi írók a két világháború között – Sinka István a népiség évszázadában)*, Partium: irodalmi, művészeti, közéleti folyóirat, 2014. (23. évf.) nyár
11. GRÓSZ Mihály: *Csabai életrajzok*, kézirat, Békéscsaba, 1995.
12. HÉVVÍZI Sándor: *Népi írók szoborparkja Vésztfő-Mágoron*, Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága, Békéscsaba, 2003.
13. HUSZÁR Tibor: *Párhuzamok és kereszteződések. Erdei Ferenc, Bibó István és a Márciusi Front*, A Makói Múzeum Füzetek 68, Makó, 1991.
14. JOÓ ANDRÁS: „...a háború szolgálatában.” Főszerkesztői értekezletek 1942. szeptember 22. – 1943. augusztus 25., Napvilág Távirati Iroda, Budapest, 2007.
15. JÓZSEF Attila: *Összes versei*, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1971.
16. KOC SIS László: *A magyar állam büntetőjogi védelmének törvényi szabályozása 1878 és 1944 között (a dualizmustól a Horthy-rendszer időszakáig)*, Közjogtörténeti tanulmányok, Emberi Jogok Magyar Központja Alapítvány, Budapest, 2006.
17. KUNSZERY Gyula: *Magyar írók bűnperei*, Aurora, 1942.
18. LEHOTAY Veronika: *A jogszükités útján. A Horthy-korszak szabadságjog-megvonó intézkedéseinek jogtörténeti aspektusai különös tekintettel Borsod vármegyére*, Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Miskolc, 2020.
19. LEHOTAY Veronika: *Az utolsó mecénás a bíróság előtt: Hatvany Lajos pere*, Miskolci Jogi Szemle, 2021/5.
20. LEHOTAY Veronika: „...ha ügyész fizet verseimért”. *Költőperek a Horthy-korszakban = Híres történelmi perek*, szerk. SÁRY Pál, Miskolci Jogtudományi Műhely, Miskolci Egyetemi Kiadó, 2018.
21. MARKOVITS Györgyi: *A cenzúra árnyékában. Dokumentum-gyűjtemény*, Budapest, 1966.
22. MARKOVITS Györgyi: *A magyar írók harca a cenzúra ellen 1919–1944 között*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1985.
23. MARKOVITS Györgyi: *Terjesztését megtiltom. (A két világháború közötti korszak üldözött sajtója)*, Budapest, 1970.
24. MARKOVITS Györgyi: *Üldözött irodalom. (Kitiltott, elkobzott, inkriminált prózai írások a Horthy-korszakban)*, Budapest, 1964.
25. NAGY Lajos: *Író, könyv, olvasó*, Századunk, Szépirodalmi Kiadó, I. kötet, 1929. július–augusztus.
26. PÁAL Vince: *A sajtó kultúra közvetítő szerepe 1867-1945*, Tanulmányok, 2014.
27. REJTŐ István: *József Attila pere*, Irodalomtörténet, 1952. https://epa.oszk.hu/02500/02518/00142/pdf/EPA02518_irodalomtortenet_1952_03-04_455-464.pdf (letöltés ideje: 2023. 09. 03.)
28. RUSZOLY József: *Móra Ferenc Sajtópöre 1923-ban*, Jogtörténeti Szemle, 2004/1.

29. SÁRKÖZI Éva (szerk.): *Nyugat népe. Tanulmányok a Nyugatról és koráról*, Budapest, 2009.
30. SIPOS Balázs: *Sajtó és hatalom a Horthy-korszakban: Politika- és társadalomtörténeti vázlat*, Argumentum, 2011.
31. SZÉCHENYI Ágnes: *A Szép szó és a népi írók mozgalma*. https://epa.oszk.hu/00900/00995/00031/pdf/EPA00995_multunk_2012_3_028-045.pdf
32. TARNAI János: *A sajtószabadság felé*, Jogtudományi Közlöny, 1920/22.
33. TARNAI János: *Lehet-e sajtóvétség az országrágalmazás?*, Jogtudományi Közlöny, 1925/1.
34. ZIMONYI Zoltán: *Vihar a viharsarok körül*. <http://zimonyizoltan.hu/feja-geza/vihar-viharsarok-korul>.

Internetes források

1. <https://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC09732/10774.htm> (letöltés ideje: 2023. 06. 30.)
2. <http://www.filmkultura.hu/regi/2004/articles/essays/budapesti12/04.hu.html> (letöltés ideje: 2023. 03. 30.)
3. <http://archivkiallitasok.archivportal.hu/jozsefattila/virtualis/jozsefattila.html>. (letöltés ideje: 2017. 10. 11.)
4. <https://ujkor.hu/content/feja-geza-es-marciusi-front> (letöltés ideje: 2023. 06. 30.)
5. http://epa.niif.hu/01600/01609/00003/pdf/MFME_EPA01609_1958_1959_007-017.pdf (letöltés ideje: 2023. 03. 27.)
6. http://epa.uz.ua/01600/01609/00003/pdf/MFME_EPA01609_1958_1959.pdf (letöltés ideje: 2023. 03. 27.)
7. <https://halasizsolt.hu/2006/07/04/szabo-dezso-segitseg/> (letöltés ideje: 2023. 03. 10.)
8. <http://zimonyizoltan.hu/feja-geza/vihar-viharsarok-korul> (letöltés ideje: 2023. 03. 10.)
9. <https://behir.hu/bekescsaba-anno-feja-geza-elkobzott-viharsarok-cimu-konyve> (letöltés ideje: 2023. 03. 10.)